

УДК 821.111:811.111'42'24

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ ТА ЙОГО АСПЕКТІВ

І.Є. Фролова, докт. філол. наук (Харків), О.В. Омецинська (Житомир)

У статті розглянуто природу художнього дискурсу та його когнітивний і комунікативний аспекти. Цей тип дискурсу потрактовано як розумово-комунікативну взаємодію між автором і читачем, заглиблену в історичний та соціокультурний контекст та втілену в тексти художніх творів. «Образ автора» домінує в когнітивному аспекті художнього дискурсу; у термінах дискурсології під ним розуміємо авторський ментальний світ, представлений його художньою картиною світу, авторською художньою концептосферою – особистим сприйняттям індивідуальною свідомістю письменника загального лінгвокультурного знання певного історичного періоду та певного літературного напрямку. Частина авторської художньої картини світу лежить у підґрунті концепту літературного тексту. Регулятивний потенціал авторської картини світу в художньому (прозовому) дискурсі реалізується за рахунок імплементації дискурсивних стратегій, котрі є інструментами регуляції. У дискурсивній зоні наратора глобальною є наративна стратегія, у зоні персонажів – репрезентативна, яка представляє розмаїття дискурсивних стратегій, використовуваних індивідами в реальних комунікаціях.

Ключові слова: дискурсивні стратегії, когнітивний аспект, комунікативний аспект, концепт літературного тексту, художній дискурс, художня картина світу.

Фролова И.Е., Омецинская О.В. Специфика художественного дискурса и его аспектов. В статье рассмотрена природа художественного дискурса и его когнитивный и коммуникативный аспекты. Этот тип дискурса трактуется как мыслекоммуникативное взаимодействие между автором и читателем, погруженное в исторический и социокультурный контекст и воплощенное в текстах литературных произведений. «Образ автора» доминирует в когнитивном аспекте художественного дискурса; в терминах дискурсологии под ним понимаем ментальный мир автора, представленный его художественной картиной мира, авторской художественной концептосферой – личностным восприятием индивидуальным сознанием писателя общего лингвокультурного знания определенного исторического периода и определенного литературного направления. Часть авторской художественной картины мира лежит в основе концепта художественного текста. Регулятивный потенциал авторской картины мира в художественном (прозаическом) дискурсе реализуется за счет имплементации дискурсивных стратегий, выступающих инструментами регуляции. В дискурсивной зоне наратора глобальной является нарративная стратегия, в персонажной зоне – репрезентативная, представляющая различные дискурсивные стратегии, используемые индивидами в реальных коммуникациях.

Ключевые слова: дискурсивные стратегии, когнитивный аспект, коммуникативный аспект, концепт литературного текста, художественный дискурс, художественная картина мира.

Frolova I.Ye., Ometsynska O.V. Specific Features of Literature Discourse and its Aspects. The article provides insights into the nature of literature discourse and its cognitive and communicative aspects. This type of discourse is viewed as cognitive-communicative interaction between the author and the reader, taking place in certain historical and socio-cultural context and embodied in literary texts. The “author’s image” dominates in the cognitive aspect of literature discourse; in discursive perspective it is viewed as the author’s mental world presented by the author’s world image, the author’s artistic conceptsphere which result from the individual perception of the general linguocultural knowledge of a certain historic period and literary trend. A certain part of the author’s world image is the background of the concept of the literary text. The regulatory potential of the author’s world image in literature (prose) discourse implements itself by realization of discourse strategies that are instruments of regulation. In the narrator’s discourse zone the narrative strategy is the global one while in the character’s zone it is the representative strategy which represents a variety of discourse strategies employed by individuals in real communications.

Key words: literature discourse, cognitive aspect, communicative aspect, artistic world image, concept of the literary text, discursive strategies.

1. Вступ

У сучасних лінгвістичних розвідках значна увага науковців прикута до художнього дискурсу та художнього тексту [1; 2; 4; 5; 6; 7; 10; 11; 17; 18; 19; 31 та ін.]. Водночас, різні автори виходять із різного розуміння понять *текст*, *дискурс*, *комунікація*, що обумовлює значні розбіжності дослідницьких позицій.

Сучасне мовознавство постулює множинність підходів та інтерпретацій, отже кожний підхід є по-своєму цінним і науково валідним, а їхнє розмаїття дозволяє розглядати художній дискурс у різних ракурсах. При цьому, аналіз цього дискурсу з позицій діяльнісного тлумачення розумово-комунікативної взаємодії суб'єктів, наскільки нам відомо, ще не проводився. Комплексність та значний пояснювальний потенціал такого дослідження, водночас, роблять його необхідним і своєчасним.

Актуальність дослідження визначена розглядом художнього дискурсу як діяльнісного феномену, що дозволяє дещо по-іншому поглянути на його природу та з'ясувати сутнісні характеристики його когнітивного та комунікативного планів.

Об'єктом дослідження є художній (прозовий) дискурс, а предметом аналізу обрано його загальні специфічні риси та особливості його когнітивного і комунікативного аспектів.

Мета статті полягає у виявленні специфіки художнього (прозового) дискурсу в цілому та з'ясуванні особливостей його когнітивного та комунікативного аспектів.

Методологічно дослідження спирається на постулати та принципи дискурсологічного аналізу, які розроблені Харківською науковою школою [9].

2. Специфіка художнього дискурсу.

Загальна характеристика

Для визначення розуміння художнього дискурсу слід, перш за все, уточнити зміст поняття *дискурсу*, що є сьогодні доволі популярним, але по-різному трактованим.

У нашому дослідженні пристаємо на точку зору І. С. Шевченко, яка описує дискурс як багатоаспектну когнітивно-комунікативно-мовну систему-гештальт, що визначається сукупністю трьох аспектів: формуванням ідей та переконань (когні-

тивний аспект), взаємодією комунікантів у певних соціо-культурних контекстах/ситуаціях (соціо-прагматичний аспект) та використанням засобів, вербальних та невербальних (мовний аспект) [9, с. 115]. Важливим при цьому є твердження про те, що дискурс має інтерактивну природу, він постає як взаємодія, спільне конструювання смислів [там само, с. 117]; таке конструювання смислів має цілеспрямовану, регулятивну, тобто стратегічну природу, оскільки у будь-якому акті мовленнєвого спілкування комуніканти мають певні позамовленнєві цілі, які керують їхньою діяльністю [8, с. 21], а інструментом досягнення таких цілей або інструментом регуляції постає дискурсивна стратегія [28, с. 6].

Віддаючи пріоритет когнітивним і соціально-прагматичним чинникам, дослідники у той самий час акцентують важливість вербальної складової дискурсу, його єдиного складника, що має безпосереднє матеріальне втілення [25, с. 6], ця складова може бути подана текстом, його уривком, фрагментом тощо [14, с. 29; 15, с. 92].

Окрім визначення дискурсу як загального поняття, увагу мовознавців привертають різні його типи та різновиди, у тому числі й *художній дискурс*, котрий отримує такі дефініції:

- художній дискурс, утілений у художньому тексті, створює світ, що містить у собі певний зміст, почуття, експресію, а до його обов'язкових складників належить цілісність його сприйняття читачем; дискурс художнього твору є не тільки основою, обрамленням, фоном, він постає як стиль мислення та мовлення автора, які він вкладає у персонажів твору [7, с. 483];

- художній дискурс є сукупністю художніх творів (текстів), створених як результат взаємодії цілей та намірів автора, різноманітних можливих реакцій читача, а також тексту, котрий виводить текст художнього твору у простір семіосфери – сукупність використаних людиною знакових систем: тексту, мови і культури в цілому [19, с. 165];

- художній дискурс – це дискурс художнього тексту, де останній є фіктивним зображенням реальної дійсності; зображенням, створеним автором; таким, у якому чітко відображені авторські світогляд та світорозуміння, його досвід та фонові знання [6];

- художній дискурс, подібно до інших, є культурно позначеним, «йому є властивий латентний і дійсний плани буття/функціонування, що виявляється, зокрема як нефіксована імпровізація, написання твору, його реалізація при колективному чи індивідуальному читанні чи акторському виконанні. Ці плани визначають засади художньої комунікації, які, своєю чергою, зумовлюють методи суб'єктивного чи об'єктивного спрямування у творенні художньої дійсності, настанову мовця, що втілюється в «образі автора», функцію і роль адресатів тощо. Предмет художнього повідомлення існує в умовно реальному чи вигаданому світі уяви автора та його адресата, <...> докорінна відмінність художнього дискурсу від побутових та інших культурно визначених дискурсів полягає, по-перше, у його цілеспрямованій вторинності відносно первинних жанрів мовлення і, по-друге, у його основоположній здатності до творення багаторівневої структури смислів на засадах вапоризації тих чи інших механізмів означення [4];

- художній дискурс є комунікативним актом, чиєю основною характеристикою є намагання письменника за допомогою свого твору вплинути на внутрішній духовний простір читача, на систему його цінностей, вірувань, переконань і прагнень задля того, щоб змінити їх [31, с. 151].

У наведених (як і багатьох інших визначаннях) художній дискурс часом потрактовано як такий, що не відповідає нашому розумінню інтерактивної розумово-комунікативної діяльності, тому що він або ототожнюється з художнім текстом, або ж пріоритет віддається саме текстові («дискурс художнього тексту»), тоді як у попередньо поданій дефініції тексту відведена роль продукту дискурсу. Разом із тим, багато із висловлених авторами наведених дефініцій думок можуть бути використані або модифіковані у визначенні художнього дискурсу із прийнятих у нашому дослідженні позицій.

Отже, художній дискурс розуміємо як розумово-комунікативну взаємодію адресанта (автора художнього твору) та адресата (потенційного читача), що відбувається у певному історичному і культурно-соціальному контексті, ґрунтується на ідеях, переконаннях, світоглядних орієнтирах автора-адресанта, має на меті регулювання ідей, переконань, світоглядних орієнтирів читача-адреса-

та та матеріалізується у вигляді текстів художніх творів, відкрита множина яких формує вербальний план художнього дискурсу.

Це загальне визначення слід доповнити низкою більш конкретних суттєвих положень, а саме:

- у межах художнього дискурсу доцільно розрізняти два базові підтипи: прозовий та поетичний художні дискурси;

- вторинність або фіктивність притаманні переважно прозовому художньому дискурсові, де мовлення персонажів являє собою комунікативно-вторинну діяльність [11, с. 103].

Останнє твердження є справедливим для тих жанрів (роману, повісті, оповідання), що поєднують у собі авторське та персонажне мовлення, а отже мають два плани комунікації – зовнішній: адресант-автор → адресат-читач та внутрішній: персонаж → персонаж (по суті це план автор → персонаж → читач). Саме на цій підставі в межах художнього дискурсу здійснюється розподіл на дискурс автора та персонажний дискурс [11, с. 103], або на «дискурсні зони наратора і персонажа» [2, с. 8]

Таким чином, художній прозовий дискурс має складну багатопланову структуру, в якій конструювання смислів та функція регуляції здійснюється на різних рівнях. Складність організації художнього дискурсу засвідчена також безліччю перехідних моментів, поєднанням реальності існування й уявного, ігрового, творчого світу фантазії, сприйняття і переживання повсякденної дійсності і дійсності уявної, що зумовлене актуалізацією суб'єктивних психоемоційних процесів [4]. Це, а також потенційно можливі відмінності в світогляді автора та читача, особливо за їхньої віддаленості в часі, ускладнюють процес конструювання спільних смислів через можливість множинних читачьких інтерпретацій.

Важливою є і та обставина, що в процесі інтерпретації художнього дискурсу відбувається «прирощення, розширення, трансформації смислів, формування, зсув, перетворення значення, що створює поле напруги між очікуваним і непередбаченим, актуальністю тексту і віртуальністю контактних, дистантних, асоціативних, внутрішньотекстових, міжтекстових, міжкультурних відношень» [там само].

З цієї причини досліднику, як правило, доступний не художній дискурс в цілому, тобто інтерак-

тивний процес та результат розумово-комунікативної взаємодії, здійснюваної з опорою на текст художнього твору, а лише його *адресантний сегмент* у його реальній (авторський дискурс або дискурсна зона наратора) та фіктивній (персонажний дискурс або дискурсна зона персонажів) площинах.

Але й цей сегмент постає складним смисловим утворенням, оскільки, по-перше, його смисли не збігаються зі змістом повідомлюваного, а конструюються на основі цього змісту; по-друге, смисл зразка художнього дискурсу – художнього твору – є емерджентним утворенням, а не простою сумою смислів: смисл цілого є результатом якісно нового утворення на основі пророщення, трансформації тощо, що відбувається під час інтегрування окремих конкретних смислів в єдине ціле.

3. Специфіка аспектів художнього дискурсу

Погоджуючись із думкою, що окремі аспекти дискурсу неподільні, оскільки прагматичні та соціокультурні аспекти мають когнітивно-психологічне підґрунтя, а когнітивні базуються на комунікативному досвіді, але відокремлення цих аспектів в евристичних цілях є можливим [9, с. 116], уважаємо за доцільне розглянути когнітивний та комунікативний аспекти художнього (прозового) дискурсу у їхньому зв'язку із соціокультурним аспектом, оскільки саме вони визначають характеристики вербального аспекту.

У *когнітивному аспекті* на перший план висувається «образ автора». Це поняття, введене в науковий обіг В. В. Виноградовим, визначено автором як «концентроване втілення суті твору, що об'єднує всю систему мовленнєвих структур персонажів у їхньому співвідношенні з оповідачем або оповідачами та за їхнім посередництвом, постаючи ідейно-стилістичним зосередженням, фокусом цілого» [5, с. 118]; «в образі автора, як у фокусі, з'єднуються всі структурні властивості словесно-художнього цілого» [там само, с. 211].

Слід зауважити, що учений позначає терміном «автор» письменника як реальну творчу особистість, на відміну від інших можливих трактувань цього терміну (див., [26]).

При цьому дослідник пропонує розглядати «образ автора» як прояв ставлення письменника до

літературної мови своєї епохи, до способів її розуміння, перетворення та поетичного використання [5, с. 106]; цей розгляд має бути спрямований «углиб» у плані діахронії та «ушир» у плані синхронії (співставлення творів низки сучасних письменників або творів одного з них для виявлення динаміки образу автора) [там само].

Трансформація концепції «образу автора» у термінах сучасних дискурсологічних постулатів, з усією очевидністю передбачує перенесення акценту з мовного/мовленнєвого аспекту на когнітивний, тобто зосередження уваги на ментальному просторі автора художнього твору, де зароджується і формується усе, що згодом втілюється у художньому творі.

У цьому твердженні спираємося на думку, що сучасний мовознавчий підхід постулює вивчення мови не як ізольованої самодостатньої системи, а як сутності невід'ємної від природного середовища її побутування, тобто з урахуванням культурних, соціальних, ситуативних і особистісних чинників [32, с. 18].

Усі ці чинники впливають на формування *картини світу* письменника, яка постає як «динамічна когнітивна структура, глобальне уявлення її автора про світ, отримане в результаті узагальнення чуттєвого досвіду пізнання» [9, с. 10]. Узагальнюючи погляди науковців, Є.В. Бондаренко визначає концептуальну картину світу як складну когнітивну формацію у свідомості людини, яка, з одного боку, подає у вигляді структурованого знання глобальний динамічний образ світу та результати зовнішнього та внутрішнього рефлексивного досвіду людини, і, з іншого боку, може бути реалізована у вербальних формах [3, с. 18]. Авторка також пропонує типологію картин світу, в якій за рівнем свідомості (світосприйняття) виокремлює художню картину світу, котра кореспондує з позатеоретичним рівнем (іншими рівнями є передтеоретичний (повсякденний) або наївний та теоретичний (філософський, науковий)) [9, с. 65]. При цьому, «творець будь-якої картини світу – людина – є незмінним чинником суб'єктивності будь-якої моделі світу» [3, с. 24].

Погоджуючись із цим, зауважимо, що за незаперечної суб'єктивності картини світу, зумовленої дією особистісного чинника, питому вагу мають

і загальнокультурні та соціальні чинники, що зумовлено нерозривним зв'язком колективного та індивідуального на підґрунті об'єднавчої дії антропофактору [20, с. 85].

Поєднання усіх цих чинників у художній картині світу має свою специфіку, адже художня картина світу, вперше визначена Б. С. Мейлахом [16], постає як результат особливого сприйняття світу, що має такі ознаки:

1) антропологічність і пов'язана з нею суб'єктивність, обумовлені тим, що художня картина світу є вираженням ставлення автора твору до світу;

2) філософська основа: митець, що створює художню картину світу, спирається на певні філософські ідеї, хоча й не завжди це усвідомлює, отже ці ідеї можуть бути виражені неявно;

3) художня картина світу створюється у творах конкретних авторів та постійно відтворюється в процесі сприйняття творів адресатами;

4) художній картині світу властива образність, оскільки вона ґрунтується на системі художніх архетипів, на фундаментальних образах – носіях художнього знання; цим образам властива багатозначність, здатність викликати низку асоціацій;

5) художня картина світу надає ціннісне, естетичне та етичне висвітлення дійсності;

6) у художній картині світу поєднане універсальне та одиничне: універсальне відображається через категорії естетики (прекрасне, возвишене, потворне, трагічне, комічне тощо), але свідомість сприймає всезагальне лише через часткове, одиничне;

7) художня картина світу обумовлена соціальними та національно-культурними чинниками;

8) художній картині світу властива історичність, спадковість та динамізм: вона зазнає змін у конкретних історичних умовах, але, як правило, не відкидає і не знецінює попереднього досвіду;

9) художня картина світу багатшарова: вона охоплює поняттєву та чуттєво-наочну складові, різні типи світосприйняття, може також включати елементи інших картин світу [17];

10) художня картина світу є формою буття ідеального світу естетичної дійсності, отже їй притаманні ідеальність та ілюзорність;

11) художня картина світу є амбівалентною: вона, з одного боку, подає цілісний погляд на світ,

а з іншого боку, вирізняється фрагментарністю, оскільки представляє дійсність лише в певних її аспектах і невмозмі передати її нескінченне багатоманіття [1, с. 84].

Із викладеного можна зробити висновок, що художня картина світу може бути піддана класифікації, у ході якої можливо виокремити в її межах різновиди за такими параметрами як:

- лінгвокультурний (англомовна, україномовна тощо художня картина світу);

- часовий (художня картина світу XIX, XX ст. тощо);

- художньо-світоглядний (категоріально світоглядний орієнтир, якого автор дотримується в процесі створення художнього твору та який характеризує втілену в цьому творі художню картину світу як романтичну [21], трагічну [18], комічну [22] тощо).

Усі ці параметри впливають на *концептосферу художнього твору* – сукупність об'єктивованих у ньому художніх концептів, або авторську художню концептосферу – сукупність художніх концептів, що варіюються та видозмінюються у рамках одного або декількох творів автора [17]. При цьому, художній концепт трактується як універсальний елемент смислу [12, с. 15], як одиниця індивідуальної свідомості [27, с. 77], як варіант індивідуального концепту, що володіє низкою особливостей, визначених художнім дискурсом у рамках якого він існує [30, с. 57]. Слід також додати, що під індивідуальним концептом мається на увазі індивідуальна інтерпретація, індивідуальна рефлекторна реальність, які сприяють породженню нових смислів у просторі авторського художнього концепту [30, с. 64].

Окрім художньої картини світу когнітивний аспект художнього дискурсу залучає також більш конкретну ментальну структуру, яка є певною проєкцією художньої картини світу автора в площину його твору, тим «одиничним», що постає фрагментом «всезагального». Цією ментальною структурою є *концепт тексту* – конденсат утілення авторського задуму [24, с. 196], глибинний смисл, згорнута смислова структура тексту [13, с. 127].

Викладене засвідчує, що когнітивний аспект художнього дискурсу нерозривно пов'язаний із його культурно-соціальним аспектом. Але не важко про-

слідкувати також зв'язок між когнітивним і **комунікативним аспектами**, який, зокрема, засвідчений регулятивним потенціалом картини світу [9, с. 97]. Хоча авторка стверджує, що «комунікативною сферою реалізації регулятивної картини світу є реклама і політика, котрі здійснюють масовий інформаційний вплив на аудиторію» [там само], на наш погляд, сфера такої реалізації є значно ширшою. Зокрема, в художньому дискурсі авторська художня картина світу, подана сукупністю художніх концептів й концептом тексту, як середовищем їхнього буття, виконує саме **регулятивну функцію**. У цьому твердженні ми виходимо, по-перше, з того, що регулятивна функція визначається як пріоритетна в дискурсивній діяльності через властивий їй синкретизм двох базових функцій мови – когнітивної та комунікативної [29, с. 83]. По-друге, у художньому дискурсі, як доводить Т. А. ван Дейк, провідна роль належить прагматичній функції, яку автор визначає як вплив автора на свідомість читача, здійснюваний за допомогою художнього твору [31, с. 151] (тобто фактично під «прагматичною» мається на увазі «регулятивна»).

У наявних працях утім, висловлюються різні думки щодо функції(-ій) художнього дискурсу. Причому, стверджується, що цьому дискурсові властиві функція катарсису (морального очищення завдяки сплеску емоцій), волюнтативна (впливу на свідомість, що сприймає художній твір), модальна (вираження ставлення митця до зображуваної дійсності), естетична (сприйняття та відтворення прекрасного), етична (відображення рівня моралі суспільства), емоційно-оцінна (оцінки та емоційні реакції), акумулятивна (накопичення та зберігання естетичної інформації), трансмісійна (передача естетичної, етичної, емоційно-оцінної інформації) [17].

З нашої точки зору, наданий перелік функцій не заперечує правильності висловленої позиції, оскільки (1) частина з перелічених є функціями, що кореспондують з можливими реакціями на зразок цього дискурсу (художній твір) з боку адресата-читача (наприклад, функція катарсису), отже, є результатом регулятивного впливу; (2) інша частина названих функцій є такими, що підпорядковуються регулятивній (валюнтативна, модальна тощо) або є додатковими по відношенню до неї (естетична, акумулятивна). Загалом, перелік функцій

художнього дискурсу можна вважати відкритим через множинність жанрів та форм художніх творів та інші їхні сутнісні риси.

Натомість інтерес для дослідника художнього дискурсу становить **дискурсивна стратегія**, яка визначається як **інструмент регуляції** та описується як реалізований намір мовця, що формується на ґрунті спільного знання про способи поведінки в суспільстві, оцінюється індивідом як адекватний досягненню бажаних соціально значущих цілей та актуалізується висловленнями, які втілюють стратегічний смисл, що конструюється учасниками взаємодії [28, с. 6].

Хоча подана дефініція стосується нехудожніх дискурсів, модифікація цього визначення для стратегії художнього дискурсу потрібна незначна: по-перше, актуалізація стратегії можлива за допомогою уривка, фрагмента або цілого тексту, а не висловлення; по-друге, конструювання спільних смислів у художній комунікації, як вже зазначалося, є ускладненим та, як правило, недоступним дослідникові.

Глобальними стратегіями мовленнєвої поведінки, на думку К.Ф. Седова, є репрезентативна або зображувальна та **нарративна** [23, с. 36]. Остання має відношення саме до художнього дискурсу, вона формує текст та несе в собі мовне відображення дійсності на високому рівні абстракції [там само]. Виконання комунікативного завдання тут, як стверджує учений, відбувається з використанням настанови на передачу інформації в перекодованому вигляді. У межах нарративної стратегії автор виокремлює два різновиди: об'єктно-аналітичний та суб'єктно-аналітичний; ці різновиди дослідник також іменує «стратегіями», що дає підстави трактувати їх як **локальні** стратегії. **Об'єктно-аналітична** стратегія передбачає інформування про реальні факти таким чином, що точка зору автора перебуває поза хронотопом оповіді; окрім передачі інформації тут має місце і її таксономічна обробка, але без суб'єктивної оцінки автора. **Суб'єктно-аналітична** стратегія подає не стільки самі події, скільки суб'єктивно-авторський коментар до них, будучи найбільш «прагматизованою» формою моделювання дійсності, що відображує особливості авторського начала і максимально урахує фактор адресованості мовлення [там само, с. 37–38].

До цієї характеристики об'єктно- та суб'єктно-аналітичних стратегій слід додати, що вони обидві за способом реалізації в художньому дискурсі можуть бути *первинними*, коли роль наратора належить авторові, або *вторинними*, коли роль наратора посідає уявний автор-оповідач, або коли наратором виступає персонаж художнього твору.

Стосовно згаданій в концепції К.Ф. Сєдова [там само, с. 37–38] *репрезентативної* стратегії, слід зазначити, що її, за умов певних трансформацій дефініції, можна теж віднести до глобальних у художньому дискурсі. Ця стратегія так само бере участь у формуванні художнього тексту, зокрема його діалогових частин у персонажній зоні, вона несе в собі відображення дійсності за посередництвом зображення, моделювання комунікації між уявними особами – персонажами художнього твору, або іншими словами, репрезентує їхні дискурсивні стратегії, збіжні із тими, що наявні в реальних комунікаціях.

Таким чином, глобальні стратегії художнього дискурсу є різними за зонами наратора і персонажів (за І. А. Бехтою [2]): зона наратора – наративні стратегії, зона персонажів – репрезентативні стратегії, але межа між ними не є чіткою, оскільки можливі зсуви наратора в персонажну зону.

4. Висновки

Художній дискурс є розумово-комунікативною взаємодією адресанта-письменника та адресата-читача, заглибленою в контекст епохи, культури, соціуму, закоріненою на ідеях, переконаннях, світоглядних орієнтирах адресанта, зорієнтованою на регулювання ідей, переконань, світоглядних орієнтирів адресата та об'єктивованою текстами художніх творів.

Аналіз художнього дискурсу на ґрунті вивчення художнього твору дає доступ лише до його адресатного сегменту, оскільки читацькі інтерпретації, котрі є множинними і важко прогнозованими, залишаються поза межами такого аналізу.

Провідними аспектами художнього дискурсу постають когнітивний і комунікативний, що тісно пов'язані між собою та із культурно-соціальним аспектом.

У когнітивному аспекті пріоритет має «образ автора», під яким доцільно розуміти ментальний

світ письменника, його художню картину світу, його авторську художню концептосферу, що є відображенням індивідуальною свідомістю загального лінгвокультурного знання певного історичного періоду та певного літературного напрямку. У кожному зразку художнього дискурсу – художньому творі – також наявна більш конкретна ментальна структура, яка формує його підґрунтя, а саме: концепт тексту, який постає конденсатом авторського задуму та визначає обсяг і зміст тієї частини авторської концептосфери, що актуалізована в окремому художньому тексті.

Концептуальна картина світу адресанта художнього дискурсу володіє регулятивним потенціалом; інструментом імплементації свого впливу виступають стратегії дискурсу.

У прозовому художньому дискурсі глобальні стратегії кореспондують з дискурсивними зонами наратора та персонажа: у зоні наратора представлена глобальна наративна стратегія, конкретизована у локальних стратегіях – об'єктно-аналітичній та суб'єктно-аналітичній; у зоні персонажів – глобальна репрезентативна стратегія, яка є відтворенням стратегій учасників реальної міжособистісної діалогової взаємодії. Між дискурсивними зонами наратора та персонажа наявна проміжна зона, у якій суміщаються ролі автора-наратора і персонажа та реалізується вторинна наративна стратегія.

Перспективою роботи є аналіз вербального аспекту художнього (прозового) дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аюпова С.Б. Дискурс художественной литературы и языковая художественная картина мира / С.Б. Аюпова // Дискурс: проблемы функционирования, анализа, интерпретации: междун. заоч. науч. конф., 20 апреля 2009 г. : тезисы докл. – Караганда : Центр гуманитарных исследований, 2009. – С. 83–87.
2. Бехта І.А. Оповідний дискурс в англійській художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм : автореф. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.А. Бехта. – К., 2010. – 36 с.
3. Бондаренко Е.В. Матричное моделирование. Дуальность времени в англоязычной картине мира / Е.В. Бондаренко. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2014. – 304 с.
4. Види епітетів у англійському художньому дискурсі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://allbest.ru/o-2c0a65625b2ac68b5d43a89421206d37.html>.
5. Вино-

- градов В.В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М. : Высш. шк., 1971. – 239 с.
6. Гафарова А.С. Художественный текст vs художественный дискурс [Электронный ресурс] / А.С. Гафарова // Диалог языков и культур: лингвистические и лингводидактические аспекты: международная интернет-конференция, 1 апреля – 15 мая 2011 г.: тезисы докл. – Режим доступа : <http://rgf.tversu.ru/node/486>.
7. Гуо Х. Особенности дискурса художественного произведения / Х. Гуо // Молодой ученый. – 2017. – № 20(154). – С. 483–486.
8. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : USSR, 2003. – 284 с.
9. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка: кол. монография / [Бондаренко Е.В., Мартынюк А.П., Фролова И.Е., Шевченко И.С.] ; под ред. И.С. Шевченко. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. – 246 с.
10. Колегаева И.М. Текстовая парадигма: МИКРО-, МАКРО-, МЕГА-, ГИПЕР- и просто ТЕКСТ / И.М. Колегаева // Записки з романо-германської філології. – Одеса: Фенікс, 2008. – Вип. 20. Ювілейний, присвячений 80-річчю проф. В.А. Кухаренко. – С. 70–78.
11. Колегаева І.М. Зображення персонажного дискурсу як жанрово детермінований вплив комунікативної вторинності в художньому тексті / І.М. Колегаєва // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2010. – № 896. – С. 102–107.
12. Колесникова В.В. Художественный концепт «Душа» и его языковая репрезентация (на материале произведений Б. Пастернака): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / В.В. Колесникова. – Краснодар, 2008. – 21 с.
13. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В.В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 374 с.
14. Кусько К.Я. Дискурс іноземномовної комунікації: концептуальні питання теорії і практики / К.Я. Кусько // Дискурс іноземномовної комунікації : [кол. монографія] / [К. Кусько, М. Полюжин, Т. Кияк, О.Д. Огуй ; ред. кол. С. Денисенко]. – Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту імені І. Франка, 2001. – С. 25–48.
15. Кусько К.Я. Когнітивно-дискурсивний потенціал інформативного трансферу / К.Я. Кусько // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 91–94.
16. Мейлах Б.С. Философия искусства и художественная картина мира / Б.С. Мейлах // Вопросы философии. – 1983. – № 7. – С. 116–125.
17. Миниханова Л.К. Художественная картина мира как особый способ отражения действительности [Электронный ресурс] / Л.К. Миниханова, Ф.Г. Фаткуллина // Вестник Башкир. ун-та. – 2012. – Т. 17, № 3(1). – Режим доступа : <https://e.lanbook.com/journal/issue/290744>.
18. Ніконова В.Г. Трагедійна картина світу в поезії Шекспіра : [монографія] / В.Г. Ніконова. – Дніпропетровськ : ДУЕП, 2007. – 364 с.
19. Олизько Н.С. Художественный дискурс как полилог автора, читателя и текста / Н.С. Олизько // Вестник Челябин. гос. ун-та. – 2011. – № 33(248). – С. 164–166.
20. Приходько А.Н. Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы / А.Н. Приходько // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2003. – № 609. – С. 84–89.
21. Романенко О.В. Сильові домінанти німецького романтичного дискурсу та їх мовна об'єктивація: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Романенко Олександр Володимирович. – Запоріжжя, 2007. – 239 с.
22. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: монографія / В.О. Самохіна. – [вид. 2-е, перероб. та доп.]. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 360 с.
23. Седов К.Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции / К.Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с.
24. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е.А. Селиванова. – К. : ЦУА «Фитосоцицентр», 2002. – 336 с.
25. Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) / Е.Ф. Скороходько. – К. : Логос, 2006. – 99 с.
26. Стилистический энциклопедический словарь русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://stylistics.academic.ru/92>.
27. Тарасова И.А. Идиостиль Георгия Иванова: когнитивный аспект / И.А. Тарасова. – Саратов : СГУ, 2003. – 120 с.
28. Фролова І.Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англomовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.Є. Фролова. – Харків, 2015. – 36 с.
29. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : [монографія] / І.Є. Фролова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 344 с.
30. Черкасова И.П. Лингвокультурный концепт «ангел» в пространстве художественного мышления: монография / И. П. Черкасова. – Армавир : АГПУ, 2005. – 256 с.
31. Dijk T.A. van. Cognitive Processing in Literature Discourse / T.A. van Dijk // Poetics Today. – 1979. – Vol. 1, № 1-2. – P. 143–159.
32. Kramsch C. Language acquisition and language socialization / C. Kramsch // Ecological perspectives. – L. : Continuum, 2002. – P. 140–164.

REFERENCES

- Ajupova, S.B. (2009). Diskurs hudozhestvennoj literatury i jazykovaja hudozhestvennaja kartina mira [Discourse of Fictional Literature and Language Artistic World Image]. *Diskurs: problemy funkcionirovanija, analiza, interpretacii: mezhdunar. zaoch. nauch. konf., 20 aprelja 2009 [Proc. of the international correspondence scientific conference "Discourse: the problems of functioning, analysis, interpretation", 20 April 2009]*. Karaganda, 83–87
- Bekhta, I.A. (2010). *Opovidnyi diskurs v anhlo-movnij khudozhnij prozi: typologija ta dinamika movlennievnykh form. Avtoref. dys. dokt. filol. nauk [The Narrative Discourse in the English fictional prose: typology and dynamics of speech forms. Dr. philol. sci. diss. synopsis]*. Kyiv. 36 p. (in Ukrainian).
- Bondarenko, E.V. (2014). *Matrichnoe modelirovanie. Dual'nost' vremeni v anglojazyčnoj kartine mira [Matrix Modeling. Duality of Time in the English-Language World Image]*. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina Publ.
- Bondarenko, E.V., Martynjuk, A.P., Frolova, I.E., and Shevchenko, I.S. (2017). *Kak narisovat' portret pticy: metodologija kognitivno-kommunikativnogo analiza jazyka: kol. monografija [How to draw a bird's portrait: the methodology of cognitive-communicative language analysis: monograph]*. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina Publ.
- Cherkasova, I.P. (2005). *Lingvokul'turnyj koncept «angel» v prostranstve hudozhestvennogo myshlenija: monografija [The Linguocultural Concept "Angel" in the Space of Artistic Thinking: monograph]*. Armavir: AGPU Publ.
- Dijk, T. A. van. (1979). Cognitive Processing in Literature Discourse. *Poetics Today. Vol. 1, № 1–2*, 143–159.
- Frolova, I.Ye. (2009). *Stratehija konfrontatsii v anhlo-movnomu diskursi: monografija [Confrontation Strategy in English-Language Discourse: monograph]*. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina Publ.
- Frolova, I.Ye. (2015). *Rehuliatyvnyi potentsial stratehii konfrontatsii v anhlo-movnomu diskursi. Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [Regulatory Potential of Confrontation Strategy in English-Language Discourse. Dr. philol. sci. diss. synopsis]*. Kharkiv. 36 p. (in Ukrainian)
- Gafarova, A.S. (2011). Hudozhestvennyj tekst vs hudozhestvennyj diskurs [Literary Text vs Literary Discourse]. *Dialog jazykov i kul'tur: lingvisticheskie i lingvodidakticheskie aspekty: mezhdunarodnaja internet-konferencija, 1 aprelja – 15 maja 2011. [Proc. of the international internet conference "The Dialogue of Languages and Cultures: Linguistic and Linguodidactic Aspects", 1 April – 15 May 2011]*. Available at: <http://rgf.tversu.ru/node/486>
- Guo, H. (2017). Osobennosti diskursa hudozhestvennogo proizvedenija [Specific Features of the Discourse of Work of Literature]. *Molodoj uchenyj – Young Scientist*, 20(154), 483–486 (in Russian)
- Issers, O.S. (2003). *Kommunikativnye strategii i taktiki ruskoj rechi [Communicative Strategies and Tactics of Russian Speech]*. Moscow: USSR Publ.
- Kolegaeva, I.M. (2008). Tekstovaja paradigma: MIKRO-, MAKRO-, MEGA-, GIPER- i prosto TEKST [Text Paradigm: MICRO-, MACRO-, MEGA-, HYPER- and just TEXT]. *Zapysky z romano-hermanskoj filologii. – Studies in Roman-Germanic Philology*, 20, 70–78 (in Russian)
- Kolehaieva, I.M. (2010). Zobrazhennia personazhnogo diskursu yak zhanrovo determinovanyi vplyv komunikativnoi vtorynnosti v khudozhnomu teksti [Representation of personages' discourse as a genre determined display of secondhand (reproduced) communication in belles-lettres text]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 896, 102–107. (in Ukrainian).
- Kolesnikova, V.V. (2008). *Hudozhestvennyj koncept «Dusha» i ego jazykovaja reprezentacija (na materiale proizvedenij B. Pasternaka). Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Artistic concept «soul» and its linguistic representation (using B. Pasternak's works). Cand. philol. sci. diss. synopsis]*. Krasnodar. 21 p. (in Russian)
- Kramsch, C. (2002). Language acquisition and language socialization. In: C. Kramsch (ed.). *Ecological perspectives*. London: Continuum, pp. 140–164.
- Krasnyh, V.V. (2003). «Svoj» sredi «chuzhijh»: mif ili real'nost'? [“One” among “Strangers”: Myth or Reality?]. Moscow: Gnozis Publ.
- Kusko, K. (2001). Diskurs inozemnomovnoi komunikatsii: kontseptualni pytannia teorii i praktyky [Discourse of Foreign Language Communication: Conceptual Issues of Theory and Practice]. In: S. Denysenko (ed.). *Diskurs inozemnomovnoi komunikatsii: kol. monografija. [Discourse of Foreign Language Communication: monograph]*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni I. Franka Publ., pp. 25–48.
- Kusko, K.Ya. (2004). Kohnityvno-diskursyvnyi potentsial informatyvnoho transferu [Cognitive-

- discursive Potential of Information Transfer]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 635, 91–94 (in Ukrainian)
- Mejlah, B.S. (1983). *Filosofija iskusstva i hudozhestvennaja kartina mira [Philosophy of Art and Artistic World Image]. Voprosy filosofii. – Problems of Philosophy*, 7, 116–125 (in Russian)
- Minihanova, L.K., and Fatkullina, F.G. (2012). *Hudozhestvennaja kartina mira kak osobyj sposob otrazhenija dejstvitel'nosti [Artistic World Image as a Specific Way of Reflecting Reality]. Vestnik Bashkirskogo universiteta. – Bashkir University Messenger*, 17, 3(1). Available at: <https://e.lanbook.com/journal/issue/290744> (in Russian)
- Nikonova, V.H. (2007). *Trahediina kartyna svitu v poetytsi Shekspira: monografiia [The Tragic Picture of the World in Shakespeare's Poetics: monograph]. Dnipropetrovsk: DUEP Publ.*
- Oliz'ko, N.S. (2011). *Hudozhestvennyj diskurs kak polilog avtora, chitatelja i teksta [Literature Discourse as the Polylogue of Author, Reader and Text]. Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – Chelyabinsk State University Messenger*, 33(248), 164–166 (in Russian)
- Prihod'ko, A.N. (2003). *Sintaksis estestvennogo jazyka v fokuse kognitivno-diskursivnoj paradigmy [Syntax of Natural Language in the Focus of Cognitive-Discursive Paradigm]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. – V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger*, 609, 84–89 (in Russian)
- Romanenko, O.V. (2007). *Stylovi dominanty nimetskoho romantychnoho dyskursu ta yikh movna obiektyvatsiia. Dys. kand. filol. nauk [Stylistic dominants of German Romantic Discourse and their Lingual Realization. Cand. philol. sci. diss.]. Zaporizhzhia*. 239 p. (in Ukrainian)
- Samokhina, V.O. (2012). *Zhart u suchasnomu komunikatyvnomu prostori Velykoi Brytanii ta SSHA: monografiia [Joke in the Present-Day Communicative Space of Great Britain and the USA: monograph]. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina Publ.*
- Sedov, K.F. (2004). *Diskurs i lichnost': jevoljucija kommunikativnoj kompetencii [Discourse and Personality: Evolution of Communicative Competence]. Moscow: Labirint Publ.*
- Selivanova, E.A. (2002). *Osnovy lingvisticheskoj teorii teksta i komunikacii [Basic of Linguistic Theory of Text and Communication]. K.: CUA «Fitosociocentr» Publ.*
- Skorokhodko E.F. *Termin u naukovomu teksti (do stvorennia terminotsentrychnoi teorii naukovoho dyskursu) [Term in Scientific Text (towards the termocentric theory of scientific discourse)]. Kyiv: Lohos Publ.*
- Stilisticheskij jenciklopedicheskij slovar' russkogo jazyka [Stylistic Encyclopedic Dictionary of the Russian Language]. (n.d.). Available at: <https://stylistics.academic.ru/92>*
- Tarasova, I.A. (2003). *Idiostil' Georgija Ivanova: kognitivnyj aspekt [Georgy Ivanov's Ideostyle: Cognitive Aspect]. Saratov: SGU Publ.*
- Vinogradov, V.V. (1971). *O teorii hudozhestvennoj rechi [On Theory of Literature Speech]. Moscow: Vysshaja shkola Publ.*
- Vydy epitativ u anhlovnomu khudozhnomu dyskursi [Types of Epithets in the English Language Literature Discourse]. (n.d.). Available at: <https://allbest.ru/0-2c0a65625b2ac68b5d43a89421206d37.html>*